

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУТНОСТІ КАПІТАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

T. Radevich,
Postgraduate Poltava University of Economics and Trade

LEGAL REGULATION OF THE ESSENCE OF CAPITAL INVESTMENT

У статті розкрито важливість капітальних інвестицій для розвитку національних підприємств та економіки України в цілому. Узагальнено результати останніх наукових досліджень та публікацій за обраною тематикою. Встановлено, що вимоги чинних законодавчих і нормативних документів щодо трактування сутності капітальних інвестицій є не узгодженими між собою та суперечливими. Дано критичну оцінку визначень капітальних інвестицій, наведених у різних нормативно-правових актах. Обґрунтовано недоцільність трактування сутності капітальних інвестицій як витрат. Уточнено визначення капітальних інвестицій з метою удосконалення їх класифікації, синтетичного та аналітичного обліку, достовірного відображення узвітності, контролю та аналізу.

The article deals with the importance of capital investment for the development of national enterprises and the economy of Ukraine. The results of the latest research and publications on selected topics. It is established that the requirements of applicable laws and regulations regarding the interpretation of the essence of capital investment is not consistent with one another and contradictory. Given the critical evaluation of the definitions of capital investment presented in different legal acts. Unreasonableness grounded interpretation of the essence capital investment as an expense. Clarified the definition of capital investment to improve their classification, synthetic and analytical accounting, fair in the reporting, monitoring and analysis.

Ключові слова: витрати, економічна вигода, інвестиції, інвестиційна діяльність, капітал, капітальні вкладення, капітальні інвестиції, необоротні активи.

Key words: costs, economic profit, investing, investment, capital, capital investments, non-current assets.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

В умовах зтяжної фінансової та економічної кризи в Україні активізація інвестиційної діяльності стає одним із пріоритетних завдань, що вимагає невідкладного вирішення на рівні держави та суб'єктів господарювання. Без розв'язання цієї проблеми стають неможливими перспективи подальшого розвитку економіки України загалом та національних підприємств зокрема. Це обумовлено тим, що капітальні інвестиції є одним із найдоступніших і найперспективніших видів ресурсів на сьогодні. З одного боку, вони мають важливе значення, обумовлене роллю, яку виконують нові та модернізовані основні засоби в процесі виробництва матеріальних благ. З іншого боку, вони виступають важливим фактором розширеного суспільного відтворення досягнень науково-технічного прогресу, що створює підстави для росту виробництва, підвищення прибутковості бізнесу та добробуту громадян.

З огляду на це, важливого значення набуває необхідність дослідження сучасних підходів до трактування сутності капітальних інвестицій та їх критична оцінка з метою уточнення даної економічної категорії, узгод-

ження вимог різних нормативно-правових актів та запровадження єдиних методичних підходів до їх оцінки і визнання, ефективної організації обліку, контролю та аналізу.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню сутності та значення інвестицій у світовій економічній теорії присвячені праці видатних науковців: Дж.М. Кейнса, К. Маркса, Д. Рікардо, А. Сміта та ін. В незалежній Україні проблеми інвестування досліджувалися у роботах таких провідних вчених, як І.О. Бланк, М.І. Бондар, Я.Д. Крупка, Т.В. Майорова, І.М. Павлюк, К.В. Паливода, А.А. Пересада, В.Г. Федоренко.

Основні аспекти організації та методики обліку капітальних інвестицій висвітлені у працях Ф.Ф. Бутиця, С.Ф. Голова, Л.М. Кіндрацької, В.О. Ластовецького, О.А. Петрик, М.С. Пушкара, В.В. Сопка, Н.М. Ткаченко та ін. Проте у вітчизняній обліковій науці сутності капітальних інвестицій приділяється недостатньо уваги. Це зумовлює незначну кількість наукових публікацій та ди-

сертаційних робіт за обраною тематикою, звужує коло досліджуваних питань і формує невиправдано одноманітний погляд на поставлену проблему.

Так, одне з перших в Україні ґрунтовне наукове дослідження капітальних інвестицій як фінансово-економічного явища здійснено у монографії та докторській дисертації К.В. Паливоди (2009 р.), який детально проаналізував фінансові механізми спрямування капітальних інвестицій у розвиток житлового будівництва.

В останні роки за обраним напрямом дослідження захищено кілька кандидатських дисертацій. У них, зокрема, розкрито окремі теоретичні, методичні і практичні проблеми бухгалтерського обліку та внутрішньогосподарського контролю операцій з капітальними інвестиціями, розроблено пропозиції щодо їх вирішення в умовах комп'ютеризації (Остапчук Т.П., 2004 р.); запропоновано нові методичні підходи до удосконалення обліку капітальних інвестицій у будівництво житла із застосуванням сучасних інформаційних систем і технологій (Гавриловський О.С., 2008 р.); досліджено проблеми та обґрунтовано рекомендації з удосконалення обліку капітальних інвестицій в природоохоронні заходи гірничо-збагачувальних підприємств (Ізмайлов Я.О., 2009 р.).

Проте з огляду на важливість капітальних інвестицій на макро- і мікроекономічному рівнях, неузгодженість нормативних документів між собою та розмаїття існуючих наукових підходів дослідження сутності капітальних інвестицій з метою удосконалення їх обліку, контролю та аналізу залишається надзвичайно актуальним до сьогодні.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є критична оцінка сучасних підходів до трактування сутності капітальних інвестицій на підставі опрацювання нормативних документів та наукової літератури, уточнення визначення даної категорії з метою удосконалення обліку, контролю і аналізу.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Історично термін "капітальні інвестиції" почав використовуватися в Україні лише впродовж останнього десятиліття, що пов'язано із розвитком і становленням ринкових відносин. На сьогодні більше 10 законодавчих і нормативних документів регулюють правові засади та методику обліку капітальних інвестицій. Проте вони залишаються не узгодженими між собою, а інколи і суперечать один одному (табл. 1).

Так, Законом України "Про інвестиційну діяльність" [1] і Господарським кодексом України [2] визначено, що "інвестиції у відтворення основних фондів і на приріст матеріально-виробничих запасів здійснюються у формі капітальних вкладень". Проте в зазначених нормативних документах продовжують вживатися застарілі терміни "основні фонди" та "капітальні вкладення", а капітальні інвестиції асоціюються в т. ч. і з приростом матеріально-виробничих запасів (тобто оборотних активів), що є їх суттєвим недоліком.

Згідно з Податковим кодексом України [3] під капітальними інвестиціями розуміються господарські операції, що передбачають придбання будинків, споруд, інших об'єктів нерухомої власності, інших основних засобів і нематеріальних активів, що підлягають амортизації.

Особливістю даного визначення є трактування сутності капітальних інвестицій як господарських операцій, пов'язаних з придбанням об'єктів, що підлягають амортизації. Позитивним при цьому є уточнення та розширення об'єктів, щодо яких здійснюються капітальні інвестиції. Відтепер, вони асоціюються не лише з основними засобами, а й з нематеріальними активами. До того ж характеристика капітальних інвестицій як господарських операцій надає певного динамізму даному визначенню, чого не було раніше.

Проте суттєвими недоліками даного визначення, з нашої точки зору, є наступне. По-перше, капітальні інвестиції — це все ж таки не господарська операція, а капітал, що вкладається у матеріальні та нематеріальні необоротні активи. По-друге, у даному визначенні немає мети, заради якої здійснюється інвестування. Адже інвестиційна діяльність відрізняється тим, що суб'єкт не просто придбаває, створює чи оновлює необоротні активи, а хоче отримати від них економічні вигоди у майбутньому. По-третє, обмеження характеристики капітальних інвестицій операціями, пов'язаними з придбанням лише основних засобів і нематеріальних активів є не зовсім справедливим. Адже амортизації підлягають й інші необоротні матеріальні активи та довгострокові біологічні активи, які виступають окремими об'єктами бухгалтерського обліку. По-четверте, придбані матеріальні та нематеріальні необоротні активи не відразу підлягають амортизації, а лише після їх введення в експлуатацію. При цьому на практиці можуть виникати різні ситуації, в тому числі і придбання основних засобів заздалегідь без наміру їх експлуатації найближчим часом.

В Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку [4] при характеристиці рахунку 15 "Капітальні інвестиції" зазначено, що він призначений для обліку витрат на придбання або створення матеріальних і нематеріальних необоротних активів. За дебетом рахунку 15 "Капітальні інвестиції" відображається збільшення витрат на придбання або створення матеріальних та нематеріальних необоротних активів, за кредитом — їх зменшення (введення в дію, прийняття в експлуатацію придбаних або створених нематеріальних активів). При цьому складові капітальних інвестицій розшифровуються у назвах субрахунків до рахунку 15 "Капітальні інвестиції".

На нашу думку, виділення окремого рахунку для обліку капітальних інвестицій на етапі придбання (виготовлення, створення) необоротних активів слід оцінити позитивно. Адже на його субрахунках формується первісна або справедлива вартість об'єктів необоротних активів до моменту їх введення в експлуатацію. Враховуючи те, що будівництво або виготовлення (створення) необоротних активів є відносно тривалим процесом та вимагає значних фінансових ресурсів, такий рахунок був і залишається вкрай необхідним для попереднього групування капітальних інвестицій і достовірного формування їх первісної вартості.

У першій редакції П(с)БО 7 "Основні засоби" [5] визначення капітальних інвестицій не було взагалі. Та це і не дивно, оскільки більшість національних стандартів побудовані на основі МСБО і МСФЗ, в яких не передбачено їх виділення як окремого об'єкту обліку. Проте у ході тривалого і непростого процесу адаптації

Таблиця 1. Тракткування сутності "капітальних інвестицій" у чинних законодавчих і нормативно-правових актах України

Джерело	Визначення
Нормативно-правове регулювання капітальних інвестицій як економічної категорії	
Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991р. № 1560 — XII (зі змінами і доповненнями)	Інвестиції у відтворення основних фондів і на приріст матеріально-виробничих запасів здійснюються у формі капітальних вкладень
Господарський кодекс України від 16.03.2003р. № 436-IV (зі змінами і доповненнями)	Інвестування у відтворення основних фондів і приросту матеріально-виробничих запасів здійснюється як капітальні вкладення
Про затвердження форм державних статистичних спостережень зі статистики капітальних інвестицій, основних засобів та будівництва: Наказ Державного комітету статистики України від 24.10.2013р. №321	Капітальні інвестиції включають інвестиції в основний капітал (основні засоби), в інші необоротні матеріальні активи; витрати пов'язані з поліпшенням об'єкта, що призводить до збільшення майбутніх економічних вигод, первинно очікуваних від використання об'єкта, і на суму яких збільшується первинна вартість основних засобів (капітальний ремонт будівель, споруд машин та обладнання); інвестиції у необоротні матеріальні активи, а також витрати на формування основного стада
Національний стандарт №3 «Оцінка цілісних майнових комплексів»: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.11.2006р. №1655 (зі змінами і доповненнями)	Капітальні інвестиції — це інвестиції, що спрямовуються у будівництво, виготовлення, реконструкцію, модернізацію, придбання, створення необоротних активів (включаючи необоротні матеріальні активи, призначені для заміни діючих, і устаткування для здійснення монтажу), а також авансові платежі для фінансування капітального будівництва
Методика розрахунку індексу капітальних інвестицій: Наказ Державного комітету статистики України від 25.12.2009р. №494 (зі змінами і доповненнями)	Капітальні інвестиції — це інвестиції у придбання або виготовлення власними силами для власного використання матеріальних і нематеріальних активів, термін служби яких перевищує один рік
Нормативно-правове регулювання капітальних інвестицій в обліку	
Податковий Кодекс України від 02.12.2010р. №2755-VI (зі змінами і доповненнями)	Капітальні інвестиції — господарські операції, що передбачають придбання будинків, споруд, інших об'єктів нерухомої власності, інших основних засобів і нематеріальних активів, що підлягають амортизації
План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій та Інструкція про його застосування: Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999р. №291 (зі змінами і доповненнями)	Рахунок 15 "Капітальні інвестиції" призначений для обліку витрат на придбання або створення матеріальних і нематеріальних необоротних активів
Положення стандарт бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби»: Наказ Міністерства фінансів України від 08.02.2014р. №48 (зі змінами і доповненнями)	Капітальні інвестиції в необоротні матеріальні активи — витрати на будівництво, реконструкцію, модернізацію (інші поліпшення, що збільшують первісну (переоцінену) вартість), виготовлення, придбання об'єктів матеріальних необоротних активів (у тому числі необоротних матеріальних активів, призначених для заміни діючих, і устаткування для монтажу), що здійснюються підприємством
Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку основних засобів: Наказ Міністерства фінансів України від 30.09.2003р. №561 (зі змінами і доповненнями)	Затрати з будівництва (виготовлення), придбання і поліпшення об'єктів основних засобів з початку і до закінчення зазначених робіт та введення об'єктів в експлуатацію визнаються незавершеними капітальними інвестиціями (незавершеним будівництвом)
Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності: Наказ Міністерства фінансів України від 28.03.2013р. №433	У статті «Незавершені капітальні інвестиції» відображається вартість незавершених на дату балансу капітальних інвестицій в необоротні активи на будівництво, реконструкцію, модернізацію (інші поліпшення, що збільшують первісну (переоцінену) вартість необоротних активів), виготовлення, створення, виробування, придбання об'єктів основних засобів, нематеріальних активів, довгострокових біологічних активів (у тому числі необоротних матеріальних активів, призначених для заміни діючих, і устаткування для монтажу)

Авторське узагальнення.

національних П(с)БО до вимог облікової практики, що відбувалося шляхом внесення систематичних змін та уточнення їх змісту, капітальні інвестиції поступово виокремилися в окремий об'єкт бухгалтерського обліку (рис. 1).

Відповідно до п. 4 останньої редакції П(с)БО 7 "Основні засоби" капітальні інвестиції визначаються як витрати на будівництво, реконструкцію, модернізацію (інші поліпшення, що збільшують первісну (переоцінену) вартість), виготовлення, придбання об'єктів матеріальних необоротних активів (у тому числі необоротних матеріальних активів, призначених для заміни діючих, і устаткування для монтажу), що здійснюється підприємством. Дане визначення май-

же повністю повторює зміст статті балансу "Незавершені капітальні інвестиції", передбачену Методичними рекомендаціями щодо заповнення форм фінансової звітності [6].

Проте дивує той факт, що в Методичних рекомендаціях з бухгалтерського обліку основних засобів [7], які прийняті у доповнення до П(с)БО 7 "Основні засоби", продовжує застосовуватися термін незавершені капітальні інвестиції (незавершене будівництво), що характеризуються як затрати з будівництва (виготовлення), придбання і поліпшення об'єктів основних засобів з початку і до закінчення зазначених робіт та введення об'єктів в експлуатацію. При цьому незрозуміло, чому вони названі незавершеними, оскільки будь-які капі-

які інвестиції здійснюються заради отримання прибутку, тобто вони є елементами не простого, а розширеного відтворення. Це особливо притаманно для капітальних інвестицій, які сприяють удосконаленню виробництва, збільшенню обсягів виготовленої продукції, виробництву нових видів продукції або розширенню ринків збуту. Звісно ж капітальні інвестиції можуть здійснюватися і у об'єкти соціального призначення, які не приносять прибутку, але мають певний соціальний ефект. Проте у будь-якому випадку вони призводять до приросту капіталу підприємства. З іншого боку, зазначення мети у визначенні капітальних інвестицій відповідає загальній концепції визнання активів у бухгалтерському обліку.

Виходячи з цього, згідно з авторським підходом капітальні інвестиції — це вкладення, акумульовані із різних джерел у будівництво, придбання, виготовлення (створення, вирощування), поліпшення (реконструкцію, модернізацію, технічне переоснащення) основних засобів, нематеріальних активів, інших необоротних матеріальних активів, довгострокових біологічних активів з метою отримання економічних вигод та приросту капіталу (рис. 2).

Таким чином, сформульоване автором визначення капітальних інвестицій має стати основним теоретичним підґрунтям для удосконалення їх класифікації, порядку визнання та оцінки, організації синтетичного й аналітичного обліку, достовірного відображення інформації про капітальні інвестиції у звітності підприємства, посилення аналітичних можливостей облікових даних, підвищення дієвості превентивного та наступного контролю за капітальними інвестиціями.

ВИСНОВКИ

1. Виділення капітальних інвестицій в окремий об'єкт бухгалтерського обліку відбулося в процесі адаптації чинних нормативних документів до вимог облікової практики шляхом внесення систематичних змін та уточнення їх змісту. Проте до сьогодні більшість нормативно-правових актів, що регулюють правові засади і методику обліку капітальних інвестицій, залишаються неузгодженими між собою або суперечать один одному. Це обумовлює необхідність уточнення сутності капітальних інвестицій.

2. Згідно з авторським підходом під капітальними інвестиціями слід розуміти вкладення, акумульовані із різних джерел у будівництво, придбання, виготовлення (створення, вирощування), поліпшення (реконструкцію, модернізацію, технічне переоснащення) основних засобів, нематеріальних активів, інших необоротних матеріальних активів, довгострокових біологічних активів з метою отримання економічних вигод та приросту капіталу.

Література:

1. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991р. №1560-XII (зі змінами і доповненнями). — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. №436-IV (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. №2755-VI (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

4. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань та господарських операцій підприємств та організацій та Інструкція про його застосування: Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. №291 (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 "Основні засоби": Наказ Міністерства фінансів України від 27.04.2000 р. №92 (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

6. Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності: Наказ Міністерства фінансів України від 28.03.2013 р. №433 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

7. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку основних засобів: Наказ Міністерства фінансів України від 30.09.2003р. №561 (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

8. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності": Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. №73 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

References:

1. Verkhovna Rada of Ukraine (1991), Law "On Investment Activity", available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1560-12> (Accessed 1 December 2014).

2. Verkhovna Rada of Ukraine (2003), "The Commercial Code of Ukraine", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (Accessed 1 December 2014).

3. Verkhovna Rada of Ukraine (2010), "Tax Code of Ukraine", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (Accessed 1 December 2014).

4. Ministry of Finance Ukraine (1999), "On approval of the Chart of Accounts and instructions on its use", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0892-99> (Accessed 1 December 2014).

5. Ministry of Finance Ukraine (2000), "On Approval of Regulations (standard) accounting 7 "Fixed Assets", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00> (Accessed 1 December 2014).

6. Ministry of Finance Ukraine (2013), "On Approval of Methodological Recommendations for filling forms on financial statements", available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/> (Accessed 1 December 2014).

7. Ministry of Finance Ukraine (2003), "Guidelines on accounting of fixed assets", available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/> (Accessed 1 December 2014).

8. Ministry of Finance Ukraine (2013), "The national provisions (Standard) of accounting 1 "General Requirements for Financial Statements", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (Accessed 1 December 2014).

Стаття надійшла до редакції 18.11.2014 р.